

Meditatie Levende kerkgebouwen

Van de zomervakanties met mijn ouders herinner ik me dat we onderweg naar Zuid Frankrijk altijd ergens een tussenstop maakten om een kathedraal te bekijken. In Reims, Laon of Amiens. Mijn vader was liefhebber van oude architectuur, hij wist er veel over te vertellen. Tegenwoordig zijn voor velen kathedralen en kerkgebouwen vooral verbonden met vakantieherinneringen. Toen de Notre Dame van Parijs in brand stond, buitelden de vakantieherinneringen over elkaar heen op sociale media. Dat de kathedraal dagelijks in gebruik was door en voor gelovigen was lang niet iedereen bekend. Voor hen is het gebouw behalve een kunsthistorisch monument vooral een kerkelijk thuis. Als er iets ingrijpends met dat kerkelijk thuis gebeurt, voelen mensen dat persoonlijk. Het moeten loslaten van een kerkgebouw doet pijn, of het nu een historisch monument is of een moderne 'preekschuur'. Maar uiteindelijk bestaat een kerkgemeenschap uit mensen, die elkaar kunnen ondersteunen in het dragen van het verlies van hun 'thuis' en meestal vinden mensen samen weer een plek van samenkomst. De Kerk van Christus bestaat niet in de eerste plaats uit het gebouw, maar uit de mensen. "Zomaar een dak boven wat hoofden, deur die naar stilte opengaat", dicht Huub Oosterhuis, "Muren van huid, ramen als ogen, speurend naar hoop en dageraad. Huis dat een levend lichaam wordt als wij er binnengaan om recht voor God te staan." (Lied 276 in het Liedboek 2013.) Het gaat om de mensen, maar het gebouw doet ons toch ook wat. Dat ervaren wij in de Ledevaertkerk in Chaam elke zondag.

In deze vakantiemaand wil ik mijn aandacht juist richten op de geschiedenis van historische kerkgebouwen. Veel van die kerkgebouwen hebben een onvoorstelbaar lange geschiedenis, vaak ook een woelige geschiedenis. Van de Grote Kerk in Veere herinner ik me bijvoorbeeld het gerucht dat hij in de Napoleontische tijd als paardenstal is gebruikt. In onze tijd is het in de praktijk vaak zo dat er voor historische kerkgebouwen een nieuwe bestemming gezocht wordt. We beginnen er zelfs een beetje aan gewend te raken dat kerkgebouwen worden omgebouwd voor een nieuwe bestemming. De tijd is voorbij waarin het vanzelfsprekend was dat iedereen elke zondag naar de kerk ging. (Overigens is dit maar een korte tijd zo geweest. De 19^e eeuw was een zeer gelovige eeuw en de bloei duurde nog tot in de 20^e eeuw voort. Daarvoor was de kerk misschien wel vanzelfsprekend, maar kerkgang zeker niet.) Aan die bloeitijd hebben we een hoeveelheid kerkgebouwen overgehouden, die vaak veel te groot zijn voor het gebruik in onze tijd. Sommige kerkgebouwen zijn te mooi om af te breken. Het is mooi als daar een nieuwe bestemming voor wordt gevonden. Een tijd geleden bezocht ik in Zwolle de Broerekerk, die is omgetoverd tot een prachtige boekhandel. Nu is het een tempel van cultuur geworden.

Het kan ook andersom. Het komt voor dat een gebouw, dat niet als kerk is gebouwd, later een bestemming krijgt als godshuis. Die situatie kwam ik tegen in Trier. Het gebouw dat in gebruik is door de Evangelisch Lutherse gemeente in het katholieke Trier, heeft eerder allerlei andere bestemmingen gehad. Deze Duitse stad aan de Moezel heeft een duizelingwekkend lange geschiedenis. In de vroege vierde eeuw was Trier de residentie van keizer Constantijn, volgens de traditie de eerste Christelijke Romeinse keizer. (Het is de vraag hoe gelovig hij was. In elk geval maakte hij een einde aan de

christenvervolgingen, stelde hij bisschoppen aan en riep hij concilies bijeen.) Vanaf 306 was Constantijn keizer van het westelijke gebied. Omstreeks 310 liet hij een gigantische troonzaal bouwen. Een basilica was in die tijd een koninklijk gebouw. Basileus is Grieks voor koning, een basilica is het huis van een koning. De Basilica Constantini in Trier is 30 meter hoog, 27 meter breed en 67 meter lang. Duidelijk bedoeld om te imponeren. Oorspronkelijk was het gebouw van buiten gepleisterd en van binnen bekleed met marmer. De halfronde uitbouw (apsis), waar de troon stond opgesteld, was gedecoreerd met gouden mozaïeken. Wie in de troonzaal kwam om de keizer te spreken, werd al bij voorbaat geïmponeerd door alle pracht en praal. Bij de val van het Romeinse rijk (475) werden alle kostbaarheden eruit gesloopt. Maar de bakstenen waren niet voor hergebruik geschikt. Daarom staat de troonzaal er nog. In de middeleeuwen was hij in gebruik als bestuurscentrum van de bisschop en later maakte Napoleon er een kazerne van. De pruisische soldaten in de kazerne waren luthers, vandaar dat het gebouw in de 19^e eeuw in gebruik kwam als Lutherse kerk. In 1944 is het gebouw ernstig beschadigd. De brandweer kon niet voorkomen dat het houten dak afbrandde, omdat geen enkele brandspuit lang genoeg was om die enorme hoogte te bereiken. Vanaf 1956 is het gebouw opnieuw in gebruik als Lutherse kerk. Het lijkt me niet eenvoudig om die enorme ruimte te 'bepreken' en waarschijnlijk lijkt de kerk met 500 bezoekers nog steeds bijna leeg.

Dit kerkgebouw heeft een eigen verhaal te vertellen, over betrekkelijkheid en vergankelijkheid. Maar ook over het ontstaan van kerkgebouwen in het algemeen. Toen keizer Constantijn het bouwen van kerken ging toestaan, had men nog geen idee hoe een kerk eruit moest zien. In het begin werd de keizerlijke troonzaal als voorbeeld gebruikt. De Lutherse Kerk van Trier was dus niet als kerk gebouwd, maar laat wel een geschiedenis van kerkbouw zien. Een bijzonder lange geschiedenis.

Zo hebben vrijwel alle kerkgebouwen die we op onze omzwervingen tegenkomen hun eigen verhaal. Maar de levende kerk zijn wij uiteindelijk zelf, de gelovigen.

Ds. Sara Dondorp

Gepubliceerd in de Schakel. Maandblad voor de Protestantse Gemeente te Chaam c.a. juli augustus 2019